

Вишпольська В. Ф.
Хмельницький національний університет

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦЯ З МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядається сутність кейс-методу, його переваги й недоліки, типи кейсів. Викладено особливості організації навчання студентів спеціальності “Міжнародні економічні відносини” на основі методу аналізу ситуацій.

Практична спрямованість у навчанні іноземним мовам в умовах невеликої кількості годин, які відведені на їх вивчення, ставить перед викладачем ВНЗ вимоги активізувати процес навчання. Ми пропонуємо робити це шляхом комплексного застосування знань зі спеціальності та вдосконалення вмінь та навичок розмовної мови в плані професійного спілкування. Вирішенню цієї задачі сприяє метод аналізу ситуацій або кейс-метод, спрямований на організацію інтерактивного іншомовного спілкування під час вирішення професійних задач. Основною метою цього методу якраз і є актуалізація спілкування на професійному рівні шляхом залучення студентів до діяльності, яка відображає зміст та ситуації майбутньої роботи за фахом.

Ситуаційне знання і ситуативна діяльність є первинними для фахівця з МEB, а значить, і для студента спеціальності МEB. Крім того, в умовах глобалізації економіки кейс-метод допомагає краще зрозуміти психологію іноземних партнерів, для яких цей метод складає основу їх вищої освіти.

Питання впровадження кейс-методу в навчальний процес ВНЗ досліджували такі вчені: М. Альварес, Р. Йін, С. Леві, В. Телліс, Дж. Хамель та інші. Свій внесок у розвиток кейс-методики зробили вчені: Дж. Ерскін, М. Ліндерс, Р. Льюїс, Р. Меррі, Дж. Рейнолдс, М. Стенфорд, П. Хатчінгс, Ю. Сурмін, С. Гончаров, О. Сидоренко, В. Лобода, А. Фурда, В. Платов, М. Гончарова, В. Галузьяк, Л. Жовта, В. Король, В. Стрельников, М. Волгін, Ю. Одегов і деякі інші.

Проте, існує ряд проблем, які потребують вирішення. Застосування кейс-методу для підготовки майбутніх фахівців, зокрема економістів-міжнародників, пов'язане з певними труднощами. Однією з них є невідповідність викладачів (особливо викладачів іноземної мови) до викладання за допомогою цього методу. Викладачі повинні постійно підвищувати свою педагогічну майстерність, набувати навичок та стилю поведінки тренера-інструктора, бути ознайомленими з теоретично-

методологічними і технологічними аспектами кейс-методу. Трудність для викладачів іноземної мови полягає також і у тому, що окрім високого рівня володіння власною дисципліною, вони повинні бути обізнаними з профільними дисциплінами, що передбачає самостійне опрацювання великої кількості матеріалів за фахом підготовки студентів.

Для студентів навчання на основі кейс-методу теж представляє певні труднощі: новий метод навчання може викликати у студентів невпевненість у своїх знаннях, навичках, невміння працювати у нових умовах, де потрібно не лише знати, а й застосовувати знання на практиці.

Метою статті є розглянути поняття кейс-методу, його переваги перед традиційними методами навчання, недоліки методу та особливості застосування кейсів під час професійної підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Як справедливо зазначає С. Дьомін [3], стрімка зміна стану міжнародних економічних відносин у наш час призводить до того, що знання, які студенти отримують у вищій школі, швидко застарівають. Це спричиняє необхідність використання під час навчання таких засобів, які дозволять їм самостійно і високо ефективно перетворювати, розвивати та доповнювати свої знання, вміння і навички, які забезпечують успішну роботу майбутнього фахівця в конкурентному середовищі. Для вирішення цієї задачі студенту-економісту необхідно напрацювати дуже необхідний, особливий стиль мислення – так зване економічне мислення. Економічне мислення, у випадку підготовки економістів-міжнародників, може розвиватися під час вивчення сукупності таких економічних дисциплін, як міжнародна економіка, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародний маркетинг, міжнародний менеджмент, фінанси та низки інших фахових дисциплін. Безперечно, що долучитися до процесу розвитку у студентів економічного мислення повинен і викладач іноземної мови. Для цього він має широко застосовувати міжпредметні зв'язки, без яких неможливим є використання такого методу як метод аналізу конкретних ситуацій.

Суть кейс-методу полягає у тому, що пропонується осмислити реальну життєву ситуацію (зафіксовану певним чином у вигляді кейса), яка не лише відображає у своєму описі проблему, але й актуалізує певний досвід та комплекс знань, які необхідно засвоїти під час вирішення цієї проблеми.

С. Гончаров розуміє під кейсом будь-яку конкретну ситуацію, що може виникати у будь-якій сфері людської діяльності на макро- та мікрорівнях, яка відображає стан проблеми чи об'єкту за конкретний проміжок часу і є

предметом розгляду під час навчальних занять [2, с. 157].

Кейс також визначають як опис конкретної ситуації у певній компанії, яка вимагає аналізу та прийняття рішення [5].

Одним з важливих критеріїв відбору тексту є ступінь його проблемності. Перевагу потрібно віддавати кейсам, які дозволяють легко залучати студентів в обговорення. Починати можна з невеликих за об'ємом та нескладних ситуацій.

Перевагами кейс-методу є:

- демонстрація академічної теорії з погляду реальних подій;
- зацікавлення студентів у вивченні конкретного предмета, в контексті інших предметів та явищ;
- сприяння активному засвоєнню знань і навичок збору, обробки та аналізу інформації;
- розвиток аналітичних навичок (вміння відрізнити дані від інформації, класифікувати, виділяти суттєву і несуттєву інформацію, аналізувати, представляти її, знаходити пробіли у інформації та вміти поновлювати їх);
- розвиток практичних навичок (використання на практиці академічних теорій, методів та принципів);
- розвиток творчих навичок, що є важливим в генеруванні альтернативних рішень, які не можна знайти логічним шляхом;
- розвиток комунікативних навичок (вміння вести дискусію, переконувати опонентів, використовувати наочний матеріал, медіа засоби, кооперуватися у групи, захищати власну точку зору, складати короткий, переконливий звіт тощо);
- розвиток соціальних навичок (оцінка поведінки людей, вміння слухати, підтримувати у дискусії та аргументувати протилежну думку тощо);
- розвиток навичок самоаналізу (незгода у дискусії сприяє усвідомленню та аналізу думки інших і своєї власної).

Однією з переваг кейс-методу в умовах збільшення частки самостійної роботи у навчальному навантаженні є те, що кейс-метод дозволяє інтенсивно використовувати самостійну роботу студентів, яка включає підготовчий етап до роботи над кейсом, пошук матеріалу для виконання аналітичних і аналітично-ситуаційних завдань, складання індивідуального алгоритму прийняття рішення тощо. Слушним є й те, що цей метод дозволяє враховувати рівень підготовки студентів і відповідно підбирати та модифікувати кейси згідно з цим рівнем.

Попри усі переваги методу аналізу ситуацій, його потрібно

застосовувати у поєднанні з іншими методами навчання, в тому числі і традиційними, оскільки вони закладають у студентів обов'язкове, нормативне знання.

Серед недоліків і проблем використання цього методу можна назвати:

- старіння кейсів;
- складна методика проведення занять і потреба у тренінгу викладачів;
- неминуча фрагментарність інформації;
- відсутність достатньої кількості кейсів на матеріалах українських підприємств, компаній для спеціальності “Міжнародні економічні відносини”, особливо англійською мовою;
- невідповідність студентів, відсутність у них навичок самостійної роботи, нерозвиненість їх мотивації може призводити до поверхневого обговорення кейсу.

Кейс-метод можна уявити в методологічному контексті як складну систему, в яку інтегровані інші, простіші методи пізнання. У нього входять моделювання, системний аналіз, проблемний метод, мислительний експеримент, методи опису, класифікації, ігрові методи, які виконують в кейс методі свої ролі [4, с. 66].

У процесі навчання за цим методом взаємовідносини суб'єктів навчального процесу будуються таким чином. В центрі навчального процесу знаходиться студент. Викладач – це помічник, який не нав'язує свої думки, але організує процес пошуку рішень, формує та підтримує впевненість студента в собі та його відповідальність за процес власного навчання. Роль викладача – пробуджувати зацікавленість студентів, стимулювати їх активність, спрямовуючи обговорення від фактів і деталей до висновків та рішень та заохочуючи пропозиції, аналіз та висновки. Задача студента – брати на себе відповідальність за процес власного навчання, готуватися до обговорення та брати участь в ньому, висловлюючи свої власні ідеї. Дорости інтелектуально до вирішення ситуації студенти повинні самі. Інакше кажучи, вони повинні не отримувати знання, а набувати їх. Організація навчання на основі аналізу ситуацій створює для студентів умови для отримання власного інтелектуального досвіду.

Існує декілька типів кейсів. Найбільш поширеними з них є: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація.

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час лекції чи практичного заняття

для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому студентам не треба готуватися вдома. Кейси-випадки найкраще підходять для ознайомлення студентів з методом кейсів.

Кейс-вправа надає студенту можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – це класичний кейс, що вимагає від студента аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: “Чому ситуація набула такого розвитку і як становище можна виправити?”.

З позиції аналітичної складності виділяють три групи ситуацій [1]:

1. Наявні описи проблем та їх вирішення.
2. Наявні описи проблем і необхідно назвати варіанти їх вирішення.
3. Є опис ситуації, необхідно виділити проблеми і їх можливі вирішення.

Ми зробили вибірку кейсів із різних джерел (Інтернет ресурсів, навчальних посібників, компакт-дисків тощо), тобто створили банк кейсів, які застосовували під час занять зі студентами спеціальності “Міжнародні економічні відносини”. До кожного кейсу ми розробили методичні рекомендації з їх застосування, питання для обговорення, завдання студентам, роздаткові матеріали для студентів.

Перед тим, як почати застосовувати кейс-метод, ми ознайомили студентів з його суттю, етапами роботи над кейсом, можливими труднощами, які можуть виникнути під час роботи над кейсом, з основними вміннями, які студенти повинні розвинути і застосовувати в процесі вирішення проблем, системою та принципами оцінювання.

Перш ніж переходити безпосередньо до аналізу кейсів самими студентами, ми використовуємо ілюстративні кейси. Це дає студентам можливість на прикладах побачити, яким чином можна вирішувати ті чи інші проблемні ситуації. Одним з таких кейсів є кейс “DAVIS. Growing a company by international acquisition” (www.thetimes100.co.uk). Цей кейс описує і аналізує розвиток компанії the Davis Service Group. У самому кейсі подається проблема і її вирішення компанією. Студенти можуть не лише прочитати, але й прослухати кейс. Студентам пропонується на основі цього кейсу дати відповіді на запитання, використати факти з кейсу та інших джерел, щоб пояснити і проілюструвати, що таке конгломерат, вертикальна і горизонтальна інтеграція, поглинення, злиття підприємств. Крім того,

студенти повинні підрахувати продуктивність і, використовуючи матрицю Ансоффа, визначити потенційні варіанти маркетингових стратегій для компанії.

Під час занять ми також використовували кейси з компакт диску "Бизнес-курс. MBA. Курс англійського мови міжнародного бізнеса" з модульної серії "Економіст-міжнародник". Серед них "Barnwood", "Autotech", "Buying cars from Volvo" та інші.

Існує багато думок щодо методики застосування кейсів для всебічного розвитку суб'єктів навчального процесу.

Наприклад, Ю. Сурмін [4] пропонує наступний алгоритм навчання за допомогою кейс-методу: ознайомлення студентів з кейсом, організація обговорення кейсу, дискусії, керівництво дискусією, оцінювання учасників дискусії, підведення підсумків дискусії.

Метод аналізу ситуацій під час навчання іноземній мові студентів спеціальності МЕВ включає два етапи – підготовчий (позааудиторний) і етап реалізації (аудиторний), на кожному з яких здійснюється певна робота як викладачем, так і студентом.

Ефективність заняття побудованого на використанні кейса, суттєво залежить від міри продуманості плану та організації дискусії, що для викладача на підготовчому етапі означає виконання таких дій:

- виділення професійно-значимих для цієї діяльності ситуацій;
- ознайомлення зі змістом вибраної для аналізу ситуації (ознайомлення з фактами та взаємовідносинами дійових осіб для розуміння проблем ситуації, запропонованої кейсом);
- визначення технологічної моделі заняття, продумування форм групової взаємодії студентів на різних етапах уроку;
- моделювання дискусії, її початку, розвитку і завершення, прогнозування питань, які можуть виникнути, а також аргументів і контраргументів, які можуть виникнути. (Продумати питання особливо важливо, так як їм належить ключова роль під час ведення дискусії. Питання допомагають залучати студентів у дискусію, вести їх через типові етапи аналізу ситуації, пояснювати думки, стимулювати обговорення, міняти напрямок дискусії та висувати гіпотези; якщо потрібно розрядити обстановку, підсумовувати інформацію та ін.);
- виділення, підбір та організація мовних засобів (лексичних, граматичних, стилістичних) для зняття мовних труднощів розуміння матеріалу кейса;

– складання домашнього завдання.

Для студента підготовча робота поза аудиторією включає:

– ретельне вивчення матеріалу кейса;

– виконання домашньої роботи, яка містить орієнтовні завдання по першому аналізу кейса. (Домашнє завдання допомагає студентам не просто прочитати кейс, але детально вивчити його: ознайомитися з фактами та відносинами героїв. Завдання передбачають і роботу з мовними засобами: знайомство з новою лексикою, ідіомами і новими синтаксичними структурами, які утруднюють розуміння кейса);

– ознайомлення з особливостями системи оцінювання.

Етап реалізації методу аналізу ситуацій включає такі дії викладача:

– викладач проводить вступну бесіду;

– формує малі групи;

– організовує дискусію, постійно підтримуючи творчий настрій студентів;

– оцінює внесок кожного студента в аналіз ситуації;

– виступає з заключним словом.

Дії студентів на аудиторному етапі:

– виявлення найважливішої інформації ситуації, що аналізується, підсумовування та реферування інформації;

– наповнення інформації особистісним значенням, накладаючи нову інформацію на особистий досвід;

– виділення ситуації основних макро- та мікрооб'єктів аналізу;

– визначення експліцитних і латентних причинно-наслідкових та інших зв'язків;

– проведення аналізу, визначення проблеми, співставлення, узагальнення, аргументація;

– генерування нових ідей під час участі у “мозковій атаці”;

– продукування аргументованого усного висловлювання під час обговорення проблем у мікрогрупах;

– сприйняття, інтерпретація і вербальна реакція на висловлювання співрозмовника під час спеціально організованих та підготовлених викладачем активних форм навчання (ділова гра, дискусія);

– рефлексивна діяльність з категоризації та оцінювання отриманих знань.

Студент, який готується до обговорення кейсу в аудиторії, має вивчити факти, зробити висновки з даних фактів, оцінити альтернативи дій в даній

ситуації і зробити вибір на користь того чи іншого плану дій. Більш того, студент має бути готовим представити свої думки під час обговорення, відстояти свої погляди і, в разі необхідності, переглянути початкове рішення.

Перед початком роботи над кейсом ми розподіляємо студентів на підгрупи по 3-4 чоловіка. У кожену групу включаємо студентів з різним рівнем знань та вмінь, щоб слабкі студенти мали змогу повчитися в успішних студентів.

Але сталий склад підгруп спричиняє стереотипну поведінку у них, появу лідерів і виконавців, які звикли до таких ролей. Тому час від часу ми змінюємо склад підгруп, щоб надати студентам можливість випробувати себе у незвичайній для себе ролі.

Заняття починається зі стимулюючих питань, які можуть торкатися, наприклад, життєвого досвіду студентів. Подібні питання, спрямовані на співвіднесення свого досвіду із запропонованою ситуацією, допомагають емоційно налаштувати студентів на обговорення. Далі йдуть питання діагностичного характеру, які допомагають змалювати ситуацію і підсумувати факти. Далі йдуть питання і завдання, спрямовані на виявлення проблеми з позиції кожного з героїв ситуації, потім пропонуються прогностичні завдання для пошуку шляхів вирішення проблеми і нарешті – власне дискусія, у ході якої потрібно прийняти рішення.

Так як метою є також навчання навичкам використання англійської мови для ведення бізнесу, аналізу та прийняття рішень, то під час розгляду кейсу ми даємо студентам певні завдання для формування цих навичок. Так, наприклад, студенти виконують низку лінгвістичних вправ, які допомагають засвоїти матеріал. Метою цих вправ є відпрацювання ділової лексики і термінології. Також студенти інтерпретують таблиці і графіки.

Студенти включаються у різні типи діяльності іноземною мовою: аналізують та інтерпретують інформацію, обговорюють ключові моменти, вирішують проблеми з аргументацією, приймають рішення з обґрунтуванням, розробляють план дій і його реалізацію. Усі ці види діяльності залежать як від теоретичних знань і практичного досвіду, так і загального рівня володіння іноземною мовою. З цієї причини запропонований у кейсі матеріал повинен відповідати знанням і навичкам студентів.

Для студентів зі слабкими теоретичними знаннями і недостатніми практичними навичками роботі з кейсу повинно передувати читання та

вивчення відповідного теоретичного матеріалу, бажано забезпеченого конкретними прикладами з діяльності компаній.

Для студентів, чий рівень володіння іноземною мовою є недостатнім, необхідна ретельне і тривале опрацювання мовного матеріалу, велика кількість лінгвістичних вправ, що передують власне продуктивній діяльності іноземною мовою.

Відомо, що оцінка є частиною освітнього процесу і виконує кілька функцій: мотиваційну, діагностичну, виховну та інформаційну.

Щоб в процесі обговорення ситуації стимулювати активність, доцільно публічно оцінювати поточну роботу підгруп. Студент повинен розуміти систему оцінювання його роботи викладачем, пояснити яку можна при ознайомленні з правилами роботи над кейсом. Для зручності оцінювання ми виділили найважливіші, на нашу думку, критерії, за якими потрібно оцінити студентів під час виконання ними кейсу: здатність виробляти моделі вирішення проблем; системне, аналітичне і стратегічне мислення; вміння застосовувати знання з профільних дисциплін; правильне оформлення мовлення англійською мовою та знання термінології; самостійність та ініціативність; оригінальність підходу; комунікативні здібності; вміння працювати з інформацією; вміння аргументувати і відстоювати свою точку зору; презентація результатів аналізу кейса.

Таким чином, для активізації навчання метод аналізу ситуацій має значні функціональні можливості, які відповідають потребам професійної освіти, – від отримання спеціальних знань та навичок до формування професійних вмінь майбутніх фахівців з МЕВ, а також реалізації творчого потенціалу студентів. Застосування цього методу стимулює професійну мотивацію студентів, розвиває їх пізнавальний інтерес. Тобто, кейс-метод сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього економіста-міжнародника.

Використана література:

1. Глухов В. В., Кобышев А. Н., Козлов А. В. Ситуационный анализ (деловые игры для менеджмента) : уч. пособие. / В. В. Глухов (отв. ред.). – СПб. : Специальная литература, 1999. – 223 с.
2. Гончаров С. М. Інтерактивні технології навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу : начальнo-методичний посібник. – Рівне : Національний університет водного господарства та природокористування, 2006. – 172 с.
3. Демин С. С. Метод анализа конкретных ситуаций в преподавании экономических дисциплин. // Сучасні освітні технології у вищій школі : матеріали міжнародної науково-методичної конференції, 1-2.11.2007 р. м. Київ : тези доп. / А. А. Мазаракі (відп. ред.); КНТЕУ. – К. : КНТЕУ, 2007. – Ч. 1. – 2007. – 282 с.

4. Ситуационный анализ или анатомия кейс-метода / под ред. д.соц.н., проф. Ю. П. Сурмина. – К. : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
5. Скуратовская Н. С. Применение кейсов в оценке персонала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.topexpert.ru/company/articles/article.aspx?article=362e7ff0-3f55-4358-b651-264578c5e73d>

ВЫШПОЛЬСКАЯ В. Ф. Использование кейс-метода в профессиональной подготовке специалиста по международным экономическим отношениям.

В статье рассматривается сущность кейс-метода, его преимущества и недостатки, типы кейсов. Изложены особенности организации обучения студентов специальности "Международные экономические отношения" на основе метода анализа ситуаций.

VYSHPOLSKA V.F. The usage of case-method in professional training of specialists in international economic relations.

In the article the author considers the essence of case-method, its advantages and disadvantages. The article also deals with the peculiarities of the study process organization of students on the basis of this method.

**Волярська О. С.
Запорізький національний університет**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті викладено теоретичні положення щодо організації процесу формування педагогічної майстерності у викладачів вищих навчальних закладів. Зокрема проаналізовано етапи становлення і структуру педагогічної майстерності як складової педагогічної культури.

Державній національна програма "Освіта" в галузі вищої освіти передбачає – як стратегічне завдання – підготовку фахівців високого культурного і професійного рівня. Нова концепція освіти і виховання у вищій школі вимагає удосконалення педагогічної діяльності викладачів вищого навчального закладу і досягнення ними високого рівня професіоналізму. Поняття професіоналізму в психолого-педагогічній літературі розглядається, як майстерність (С. І. Іванова), певний рівень майстерності (Ю. К. Бабанський), ототожнюється з поняттям "самоосвіта" та самовиховання (К. Лівітан).

Відомі педагоги М. І. Дяченко, Л. О. Кандыбович, С. Л. Кандыбович, І. І. Риданова, М. М. Фіцула вказували на вирішальну роль педагогічних впливів у процесі формування здібностей до професійної діяльності [5; 9; 10].